

เรื่องที่ 11

ภูมิศาสตร์หลังการปฏิวัติเชิงปริมาณ

บรรยายครั้งที่สิบสอง

แผนการบรรยายเรื่องที่ 11

ชื่อเรื่อง : ภูมิศาสตร์หลังการปฏิวัติเชิงปริมาณ

หัวข้อบรรยาย

- 11.1 การศึกษาภูมิศาสตร์แนววิพากษ์
- 11.2 สำนักต่าง ๆ ของภูมิศาสตร์แนววิพากษ์
- 11.3 สรุป

แนวคิด

1. ภูมิศาสตร์แนววิพากษ์คือ ภูมิศาสตร์แนวที่วิพากษ์ภูมิศาสตร์กลุ่มปฏิวัติเชิงปริมาณ วัตถุประสงค์ของภูมิศาสตร์แนววิพากษ์ที่สำคัญคือ การเรียกร้องให้อธิบายและแก้ไขปัญหาของสังคมมากยิ่งขึ้น
2. สำนักสำคัญ ๆ ของภูมิศาสตร์แนววิพากษ์คือ ภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยม ภูมิศาสตร์พฤติกรรม ภูมิศาสตร์มูลวิวัติ ภูมิศาสตร์แนวนิเวศวิทยามนุษย์ ภูมิศาสตร์สวัสดิการและภูมิศาสตร์พื้นที่ - เวลา

วัตถุประสงค์

เมื่อบรรยายเรื่องที่ 11 เสร็จแล้ว นักเรียนสามารถ

1. อธิบายได้โดยสังเขปเกี่ยวกับจุดอ่อนของภูมิศาสตร์เชิงปริมาณ ทั้งนี้ โดยพิจารณาจากมุมมองของแนวคิดเชิงวิพากษ์
2. อธิบายแนวคิดภูมิศาสตร์แนววิพากษ์สำนักต่าง ๆ ได้โดยสังเขป

หัวข้อบรรยาย 11.1

การศึกษาภูมิศาสตร์แนววิพากษ์

ในช่วงที่การปฏิวัติเชิงปริมาณได้รับความนิยมจากนักภูมิศาสตร์อย่างสุดขีดนั้น มีนักภูมิศาสตร์หลายกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับวิธีการศึกษาปัญหาของนักภูมิศาสตร์กลุ่มปฏิวัติเชิงปริมาณ มีบางกลุ่มวิจารณ์การศึกษาเพื่อหากฎเกณฑ์ตลอดจนการใช้ทฤษฎีของกลุ่มนี้และบางกลุ่มก็ต้องการเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายของการศึกษาภูมิศาสตร์ โดยให้เป็นการศึกษาที่อธิบายและแก้ไขปัญหาของสังคมมากขึ้น

กลุ่มที่วิพากษ์การศึกษาเพื่อหากฎเกณฑ์ของวิธีการเชิงปริมาณอ้างว่า ความคิดที่ว่า ศาสตร์เชิงวิทยาศาสตร์จะต้องมีกฎเกณฑ์ของตนเองนั้นเป็นสิ่งที่ผิดหรือหลอกลวง ศาสตร์สามารถมีความเป็นวิทยาศาสตร์ได้โดยการนำกฎเกณฑ์ของสาขาวิชาอื่นมาใช้ กฎของภูมิศาสตร์โดยทั่วไปยังไม่เข้าข่ายของกฎเพราะพิสูจน์ไม่ได้

ไมเคิล ชิซฮอล์ม (Michael Chisholm) นักภูมิศาสตร์ชาวอังกฤษแห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์วิเคราะห์ถึงลักษณะของทฤษฎีที่นักภูมิศาสตร์ใช้ว่า มีอยู่สองลักษณะ (Holt-Jensen, 1988, pp.76-77) คือทฤษฎีปทัสถาน (normative theory) และทฤษฎีปฏิฐานหรือเชิงพรรณนา (descriptive or positive theory) ทฤษฎีประเภทแรกเป็นทฤษฎีที่นักภูมิศาสตร์กลุ่มนิยมการวิเคราะห์เชิงปริมาณใช้เช่นกัน เช่น ทฤษฎีย่านกลาง (central place theory) และทฤษฎีอื่น ๆ ที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน ทฤษฎีเหล่านี้มิได้ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อแสดงภาพที่แท้จริงของโลก แต่แสดงถึงสภาพที่ควรจะเป็นหรือน่าจะเป็นของโลก ส่วนทฤษฎีอีกประเภทหนึ่งนั้น เป็นทฤษฎีที่บรรยายสภาพความจริงของโลกที่สังเกตมาได้ เช่น ทฤษฎีกฎลำดับขนาดของเมือง ทฤษฎีปฏิฐานมักถูกนำมาใช้เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างตัวทฤษฎีหรือการคาดการณ์กับความจริงที่ปรากฏ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทฤษฎี ในขณะที่ทฤษฎีปทัสถานจะใช้เพื่ออธิบายความจริงที่ปรากฏบนพื้นโลกด้วยเหตุผล เช่นการใช้ทฤษฎีที่ตั้งเกณฑ์กรรมของฟอน ทุเนน อธิบายว่าค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการขนส่งเป็นเหตุผลหลักประการหนึ่งที่กำหนดที่ตั้งเกณฑ์กรรมประเภทต่าง ๆ ให้อยู่ใกล้และไกลจากเมือง เป็นต้น

การใช้เหตุผลของทฤษฎีปทัสถานเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกทำเลที่ตั้งมีที่มาจากการอธิบายที่ตั้งของกิจกรรมในวิชาเศรษฐศาสตร์ การอธิบายนี้ยึดถือหลักความเชื่อที่ว่า มนุษย์เป็นผู้ที่

มีเหตุผลทางเศรษฐกิจ เป็นผู้ที่รอบรู้และมีข่าวสารเกี่ยวกับต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำกิจกรรมต่าง ๆ ครอบคลุมนั้น ปรากฏว่าในความจริงแล้วหลักความเชื่อที่ว่านี้ไม่มีอยู่ แท้ที่จริงการตัดสินใจเลือกทำเลที่ตั้งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกต่อสภาพสิ่งแวดล้อมที่ผู้ตัดสินใจมองเห็น ซึ่งอาจแตกต่างไปจาก “ความจริงเชิงภาวะวิสัย” (objective reality) หรืออาจแตกต่างไปจากที่นักวิจัยมองเห็น เมื่อการศึกษาปัญหาเกิดผลเช่นนี้ นักภูมิศาสตร์กลุ่มวิพากษ์การศึกษาเชิงปริมาณจึงเสนอว่าควรมีทฤษฎีทางเลือกอื่นที่ศึกษาสัญชาตญาณหรือการรับรู้สิ่งแวดล้อมของมนุษย์และพฤติกรรมของมนุษย์อันเกิดจากสัญชาตญาณ (Ibid., p.70)

สำหรับกลุ่มนักภูมิศาสตร์ที่ต้องการศึกษาพื้นที่ภูมิศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาสังคม เห็นว่าการวางแผนจัดการสิ่งแวดล้อมทางกายภาพตามแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ของนักภูมิศาสตร์เชิงปริมาณไม่ได้ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือเกิดความเสมอภาคเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรภายในสังคมตามที่สาธารณชนคาดหวัง ตัวอย่างเช่น การวางแผนเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและการขนส่งในประเทศยุโรปตะวันตก ยุโรปเหนือ และสหรัฐอเมริกาที่นักภูมิศาสตร์หลายคนมีส่วนร่วมด้วยนั้น นำไปสู่การแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมมากขึ้น รวมทั้งมีความแตกต่างในความสามารถที่จะเคลื่อนที่ของกลุ่มที่มีรถยนต์ใช้และกลุ่มไม่มีรถยนต์ใช้ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่ไม่มีรถยนต์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุผลเกี่ยวกับวิธีการศึกษาปัญหามุ่งใช้แบบจำลองเชิงคณิตศาสตร์ซึ่งรวบรวมเฉพาะข้อมูลที่แปลงเป็นตัวเลขได้ การวิเคราะห์ปัญหาทางสถิติไม่ให้ความสนใจต่อค่าเบี่ยงเบน เป็นเหตุให้ชนกลุ่มน้อยถูกลืม การศึกษาอย่างนี้เป็นการศึกษาที่ไม่ให้ความสนใจข้อมูลทางด้านความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งยากที่จะนำมาศึกษาโดยใช้แบบจำลองทางคณิตศาสตร์

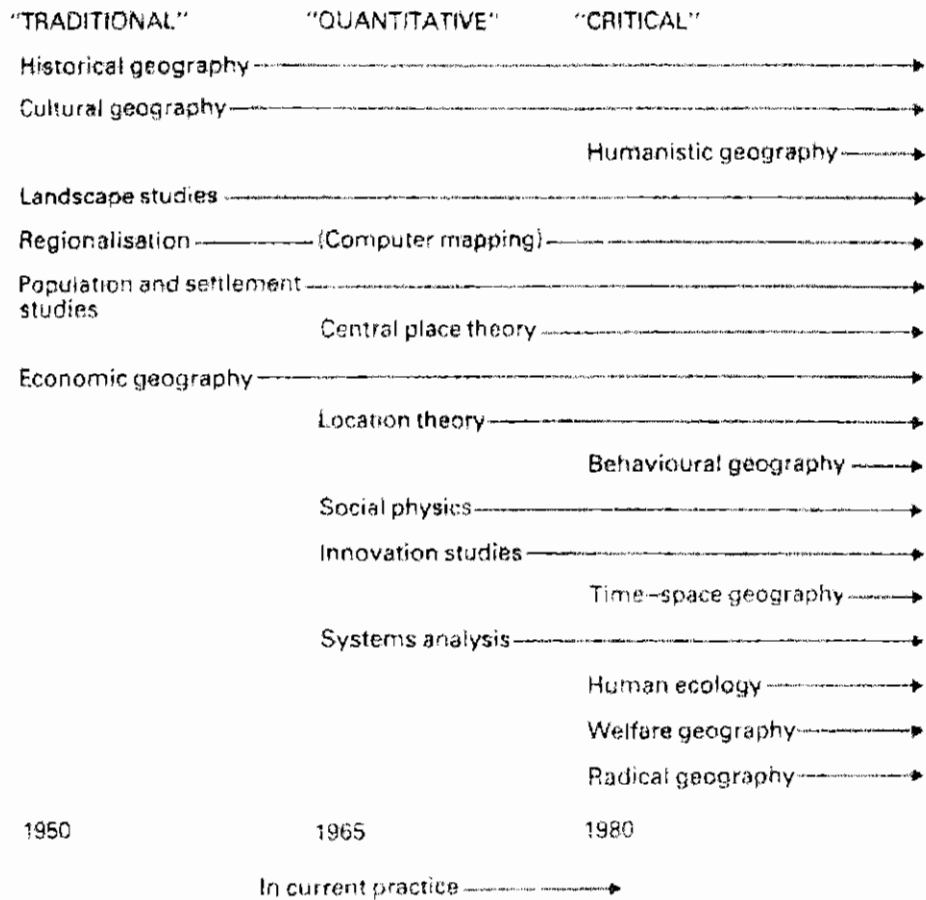
กลุ่มนักภูมิศาสตร์ที่วิจารณ์การศึกษาเชิงปริมาณวิเคราะห์มีชื่อเรียกทั่ว ๆ ไปว่า “ภูมิศาสตร์แนววิพากษ์” (critical geography) แนวความคิดนี้เกิดช่วงปลายทศวรรษ 1960 มาจนถึงทศวรรษ 1980 ต่อมาแนวคิดนี้ได้แยกออกเป็นสำนักแนวคิดต่าง ๆ หลายสำนักด้วยกัน โฮลท์ - เจนเซน (Holt - Jensen, 1978, p.79) ระบุสำนักภูมิศาสตร์ที่ศึกษาเป็นแบบวิพากษ์ค่อนข้างชัดเจนหกสำนัก คือ ภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยม (humanistic geography) ภูมิศาสตร์พฤติกรรม (behavioral geography) ภูมิศาสตร์เวลา - พื้นที่ (time - space geography) นิเวศวิทยามนุษย์ (human ecology) ภูมิศาสตร์สวัสดิการ (welfare geography) และภูมิศาสตร์มูลวิวัติ (radical geography) ดังที่แสดงในรูปที่ 11.1 อนึ่ง การจัดเป็นสำนักของภูมิศาสตร์แนววิพากษ์ตามรูปนี้

เป็นการจัดแบบผสม คือ บางสำนักจัดโดยอาศัยระเบียบวิธีศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบเฉพาะของตนเอง ในขณะที่บางสำนักจัดโดยอาศัยแนวทางในทางการเมืองของสำนัก

ในรูปที่ 11.1 นี้ยังแสดงให้เห็นถึงการแบ่งวิชาภูมิศาสตร์ตามวิธีการศึกษาตั้งแต่ ค.ศ. 1950 โดยแบ่งออกเป็นสามกลุ่ม คือนอกจากภูมิศาสตร์แนววิพากษ์แล้ว มีอีกสองกลุ่ม ดังนี้

(1) **กลุ่มศึกษาภูมิศาสตร์ตามแนวคิดดั้งเดิม** : การศึกษาของกลุ่มนี้เป็นการศึกษาเชิงภูมิภาคและเชิงระบบ ได้แก่ ภูมิศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ (historical geography) ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม (cultural geography) การศึกษาภูมิทัศน์ (landscape study) การแบ่งเขตภูมิภาค (regionalization) การศึกษาประชากรและการตั้งถิ่นฐาน (population and settlement study) และ ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (economic geography)

(2) **กลุ่มศึกษาภูมิศาสตร์เชิงปริมาณ** : การศึกษาของกลุ่มนี้คือการศึกษาการทำแผนที่ด้วยคอมพิวเตอร์ (computer mapping) ทฤษฎีย่านกลาง (central place theory) ทฤษฎีทำเลที่ตั้ง (location theory) ฟิสิกส์เชิงสังคม (social physics) การศึกษาการแพร่กระจายของนวัตกรรม (innovation study) และการวิเคราะห์ระบบ (systems analysis)

รูปที่ 11.1 ภูมิศาสตร์มนุษย์สำนักต่าง ๆ ตั้งแต่กลางศตวรรษที่ยี่สิบ : การจัดประเภทของสำนักที่อยู่ในกลุ่มแนวคิดเดิมกับที่อยู่ในแนวเชิงปริมาณ จัดโดยอาศัยเกณฑ์ต่างกัน โดยสำหรับแนวคิดเดิมจัดโดยอาศัยหัวข้อ (theme) ของการศึกษา ส่วนสำหรับสำนักที่อยู่ในกลุ่มแนวเชิงปริมาณ โดยมากจัดโดยอาศัยประเภทของทฤษฎีของสำนักเอง ส่วนแนววิพากษ์เป็นการจัดแบบผสม คือ บางสำนักจัดโดยอาศัยระเบียบวิธีศึกษาที่มีลักษณะพิเศษ และบางสำนักก็จัดโดยอาศัยแนวทางในทางการเมืองของสำนัก

ที่มา : Holt - Jensen, 1988, p.79

หัวข้อบรรยาย 11.2

สำนักต่าง ๆ ของภูมิศาสตร์แนววิพากษ์

11.2.1 ภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยม

ภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยม (humanistic geography) ให้ความสนใจแก่บทบาทที่เป็นศูนย์กลางและความสำคัญของความรู้สึกและพลังงานของมนุษย์ ตลอดจนจิตสำนึกและการสร้างสรรค์ของมนุษย์

ทั้งภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยมและภูมิศาสตร์พฤติกรรม ต่างเกิดขึ้นเพราะความไม่พอใจในการศึกษาในแนว “ศาสตร์ทางพื้นที่” (spatial science) ของกลุ่มนักภูมิศาสตร์เชิงปริมาณ ดังนั้น ทั้งสองสำนักนี้ช่วงแรกจึงพัฒนาไปด้วยกัน แต่ไม่นานสองสำนักนี้ก็พัฒนาแยกจากกัน พัฒนาการของภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยมกล่าวได้ว่าแตกเป็นสองกระแส คือ

(1) **แนวมนุษยศาสตร์ (humanities)** : แนวนี้มีวิธีการศึกษาโดยการแปลและเรียบเรียงประวัติศาสตร์ การวิจารณ์วรรณคดีและประวัติศิลปะ กระแสนี้นับว่าเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ สิ่งที่น่าสนใจของแนวนี้สนใจคือ ความมีลักษณะเฉพาะ มีเอกลักษณ์ทั่วไปหรือการสร้างทฤษฎี กระแสนี้จึงทำให้เกิดการฟื้นฟูภูมิศาสตร์วัฒนธรรมไปด้วย

(2) **แนวที่โยงกับวิชาภูมิศาสตร์สังคม** : จุดเด่นของแนวนี้คือ ให้ความสนใจต่อการต่อสู้ในสังคม

ในช่วงทศวรรษ 1980 ภูมิศาสตร์แนวมนุษยนิยมทั้งสองกระแสได้ไหลเข้ารวมกัน จนยากจะแยก ในปัจจุบันปรัชญาที่นักภูมิศาสตร์ถือว่าเป็นปรัชญาแนวมนุษยนิยมมีอยู่หลายแนว ได้แก่ existentialism ลัทธิอุดมการณ์นิยม (idealism) ลัทธิปรากฏการณ์นิยม (phenomenology) และลัทธิสังคมนิยม (realism) เป็นต้น

11.2.2 ภูมิศาสตร์พฤติกรรม

นักภูมิศาสตร์แนวนี้เชื่อว่า วิธีวิเคราะห์ในเชิงพฤติกรรมเท่านั้นที่จะช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางพื้นที่ได้ถูกต้อง จุดรวมความสนใจของนักภูมิศาสตร์แนวนี้อยู่ที่ “การตัดสินใจ”

ในเรื่องของพื้นที่ โดยสนใจที่จะให้ความกระจ่างว่า “ทำไม” ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงเกิดในพื้นที่ แทนที่จะสนใจรูปแบบของกิจกรรม

นักภูมิศาสตร์กลุ่มพฤติกรรมเชื่อว่า การตัดสินใจของคนเราเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และทำเลที่ตั้งนั้นขึ้นอยู่กับว่า คนเรามีสัญชาติเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างไร ดังนั้นการศึกษาจึงต้องเน้นส่วนของสภาพแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อมนุษย์

หลักการซึ่งยอมรับกันทั่วไปในบรรดานักภูมิศาสตร์พฤติกรรมมีสี่อย่าง คือ

(1) สภาพแวดล้อมที่มนุษย์เราสนองตอบอาจถูกมองว่าแตกต่างไปจากสภาพแวดล้อมที่แท้จริง ในทำนองเดียวกันพื้นที่อาจมีคุณสมบัติสองประการ คือ เป็นสภาพแวดล้อมตามภาวะวิสัย (objective environment) จัดเป็นโลกที่ปรากฏอยู่จริง สามารถวัดและทดสอบด้วยวิธีการบางอย่าง และสภาพแวดล้อมด้านพฤติกรรม (behavioral environment) ที่จัดเป็นโลกของจิตใจ อันสามารถศึกษาได้จากวิธีการทางอ้อมเท่านั้น

(2) นักภูมิศาสตร์พฤติกรรมเชื่อว่า นักวิจัยต้องยอมรับว่ามนุษย์เรามีส่วนในการปรับปรุงและสนองตอบต่อสภาพแวดล้อม ทั้งด้านกายภาพและสังคม นักภูมิศาสตร์เคยศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อมนุษย์มามาก แต่ในปัจจุบัน คำว่าสภาพแวดล้อมต้องหมายถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงออกของแต่ละคนก็มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมด้วย สภาพแวดล้อมใหม่ก็อาจมีผลต่อการแสดงออกของมนุษย์ต่อไปอีกโดยไม่มีที่สิ้นสุด ในกระบวนการดังกล่าว พฤติกรรมจึงมิได้เป็นแต่เพียงผลผลิตของเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องกัน แต่ยังเป็นตัวเริ่มต้นของผลผลิตใหม่ด้วย

(3) ภูมิศาสตร์พฤติกรรมสนใจปัจเจกบุคคลมากกว่ากลุ่มชนหรือสังคม ดังนั้น การวิเคราะห์จึงไม่ได้ยึดเอากระบวนการอันแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

(4) นักภูมิศาสตร์พฤติกรรมมีทัศนคติทางด้านสหวิทยาการ คือ สังเกตและศึกษาความก้าวหน้าจากวิชาการสาขาอื่นประกอบไปด้วย เช่น วิชาการสาขาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา วิชาผังเมือง และสถาปัตยกรรม เป็นต้น

11.2.3 ภูมิศาสตร์มูลวิวัติ

ภูมิศาสตร์มูลวิวัติ (radical geography) เป็นศาสตร์แนวโต้แย้งศาสตร์ทางพื้นที่ ภูมิศาสตร์แนวนี้ได้รับการพัฒนาอย่างสุดขีดในสมัยหลังการปฏิวัติเชิงปริมาณเช่นเดียวกัน แต่

จุดเด่นของการศึกษาแนวนี้อยู่ที่ความเชื่อในลัทธิมาร์กซิสต์และใช้โครงสร้างทางทฤษฎีและการวิเคราะห์ในเชิงชนชั้นตามลัทธิมาร์กซิสต์เป็นหลัก ผลงานของนักภูมิศาสตร์แนวนี้ปรากฏในวารสารชื่อ *Antipode: A Radical Journal of Geography* ซึ่งก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. 1969

แรงจูงใจของนักภูมิศาสตร์แนวนี้เกิดในสหรัฐอเมริกาในช่วงตอนปลายทศวรรษ 1960 ปัญหาที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการของนักภูมิศาสตร์แนวนี้มีอยู่สามอย่าง คือ ปัญหาสงครามเวียดนาม ปัญหาสิทธิมนุษยชนของคนผิวดำ และปัญหาความยากจนและความไม่เสมอภาคกันที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดและเสื่อมโทรมของเมืองและบริเวณชนบทที่ถูกกีดกันไม่ให้ได้รับ ซึ่งปัญหาทั้งสามอย่างนี้สร้างความไม่สงบทางสังคมเพิ่มขึ้น

สิ่งที่นักภูมิศาสตร์เหล่านี้โจมตีคือลัทธิทุนนิยม ส่วนปัญหาที่ศึกษาก็เป็นปัญหาเกี่ยวกับความยากจน ความหิวโหยซึ่งแต่เดิมเป็นปัญหาที่นักภูมิศาสตร์ไม่สนใจ การวิพากษ์วิจารณ์ของนักภูมิศาสตร์กลุ่มนี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในแวดวงวิชาการ แม้ว่าเป้าหมายที่เป็นการปฏิวัติอย่างถึงรากจะไม่ได้รับการยอมรับก็ตาม ในทศวรรษ 1980 ความรุนแรงของอิทธิพลของนักภูมิศาสตร์กลุ่มนี้จึงลดลง รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิศาสตร์แนวนี้จะกล่าวถึงในเรื่องที่ 12 ต่อไป

11.2.4 ภูมิศาสตร์แนวนิเวศวิทยามนุษย์

ภูมิศาสตร์แนวนิเวศวิทยามนุษย์ (human ecology) เป็นการศึกษาภูมิศาสตร์มนุษย์โดยการขยายแนวความคิดต่าง ๆ จากวิชานิเวศวิทยา คือศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกันของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ทั้งหมด ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือสังคม

11.2.5 ภูมิศาสตร์สวัสดิการ

ภูมิศาสตร์สวัสดิการ (welfare geography) เป็นการศึกษาภูมิศาสตร์มนุษย์โดยมุ่งตรงที่ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันและความยุติธรรมทางสังคม ภูมิศาสตร์แนวนี้เกิดจากความไม่พอใจภูมิศาสตร์แนวปริมาณวิเคราะห์เช่นกัน แต่เหตุการณ์ที่กระตุ้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดที่ยุโรป ตะวันออกและแอฟริกาใต้ เช่น ปัญหาการเหยียดผิว และการรังเกียจเผ่าพันธุ์ เป็นต้น แนวทางต่าง ๆ จะใกล้เคียงกับภูมิศาสตร์มูลวิวัติ

11.2.6 ภูมิศาสตร์เวลา - พื้นที่

แนวคิดเรื่องภูมิศาสตร์เวลา-พื้นที่ (time-space geography) เป็นผลงานของนักภูมิศาสตร์ชาวสวีเดนชื่อ ทอร์สเตน แฮเกอร์สแตรด์ผู้เผยแพร่ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมเมื่อปลายทศวรรษ 1960 แฮเกอร์สแตรด์วิเคราะห์รูปแบบเวลา-พื้นที่และกระบวนการทั้งหลายที่เป็นผลจากการที่บุคคลนำทรัพยากรพื้นที่และเวลามาใช้ประโยชน์ แฮเกอร์สแตรด์กล่าวว่าภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดทางด้านร่างกายและสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม จำนวนกิจกรรมที่ต้องทำและบทบาทหน้าที่ทางสังคมที่ถูกกำหนด ทำให้คนเรามีขนาดพื้นที่สัญจรกว้างและแคบต่างกัน การสรุปตามแนวคิดนี้ก็คือ บุคคลบางกลุ่ม เช่น คนชรา คนจน คนพิการ ชนกลุ่มน้อยและผู้มีฐานะด้อยทางเศรษฐกิจสังคม มีพื้นที่สัญจรแคบ ข้อสรุปนี้นำไปสู่การจัดสวัสดิการให้สังคม

ภูมิศาสตร์แนววิพากษ์ยังมีการแตกชอยสาขาออกไปอีก อนึ่ง น่าสังเกตว่า สาขาวิชาภูมิศาสตร์กายภาพขณะนี้ก็มีการปรับเปลี่ยนทิศทางโดยหันมาให้ความสนใจที่จะนำแนวคิดของวิชามาช่วยแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตมากขึ้น เช่น การศึกษาภัยพิบัติจากธรรมชาติ การแก้ไขความเสื่อมสภาพของสิ่งแวดล้อม เป็นต้น นับว่าการศึกษาภูมิศาสตร์ที่เคยแตกแยกกันเป็นอิสระเริ่มมีเส้นทางเข้ามาบรรจบกัน เป็นที่น่าเชื่อว่าการบรรจบกันเช่นนี้ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คุณค่าทางวิชาการของวิชาภูมิศาสตร์อยู่ในระดับที่เทียบเคียงได้กับศาสตร์สาขาอื่นที่นำหน้าไปมากแล้ว

หัวข้อบรรยาย 11.3

สรุป

ความบกพร่องของวิธีมองปัญหาของกลุ่มนักภูมิศาสตร์แนวปริมาณวิเคราะห์เริ่มปรากฏในช่วงทศวรรษ 1960 ภูมิศาสตร์แนวนี้ ยึดถือทฤษฎีปฏิฐานนิยมเป็นมุมมองของการพิจารณาพื้นที่ ทฤษฎีนี้เป็นพื้นฐานของระบบทุนนิยมที่สนับสนุนการแข่งขันเสรีของกลไกตลาดและศึกษาเฉพาะปรากฏการณ์ที่มีเหตุผลและพิสูจน์ได้ และไม่สนใจแง่มุมทางความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ การทดสอบทฤษฎีเกี่ยวกับทำเลที่ตั้งที่ไม่สนใจแง่มุมทางความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์เริ่มมีปัญหา โดยนักภูมิศาสตร์แนวปริมาณวิเคราะห์ไม่สามารถอธิบายได้อย่างเข้าถึงรากเหง้าของ

สาเหตุของที่ตั้งที่เป็นปัญหา ไม่ว่าจะปัญหาดังกล่าวจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมหรือทางประชากรและสังคม ในโลกที่กำลังมีปัญหาด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่จำกัดและเสื่อมโทรมนี้ ความปรากฏชัดขึ้นมาว่า แนวคิดปฏิฐานนิยมไม่สามารถรับใช้สังคมได้อย่างสมบูรณ์ ความเสื่อมถอยของทฤษฎีปฏิฐานนิยมเปิดทางให้เกิดภูมิศาสตร์แนววิพากษ์หลายแนวขึ้น ภูมิศาสตร์แนววิพากษ์จึงเป็นทฤษฎีทางเลือก ทฤษฎีเหล่านี้ค่อย ๆ เจริญงอกงามขึ้นมาในเวลาใกล้เคียงกัน ทฤษฎีเหล่านี้มุ่งทำความเข้าใจ “พื้นที่ทางความคิด” ของมนุษย์ การเผยแพร่ของทฤษฎีเหล่านี้ถือเป็นการเพิ่มพูนความแข็งแกร่งอย่างยิ่งขูดให้แก่วิชาภูมิศาสตร์อย่างไม่ต้องสงสัย

Torsten Hägerstrand